

Долежан В.В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор кафедри організації
судових та правоохоронних органів*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СУДУ ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ

Суд присяжних розглядається в юридичній доктрині як одна з форм здійснення правосуддя при розгляді справ у першій інстанції за участю виборних представників від різних верств населення (Юрид. енциклопедія, т.6. – С.689). У Російській Імперії суд присяжних було започатковано Судовою реформою 1864 року. В Радянській Україні переважна більшість судових справ розглядалася судами у складі головуючого і двох народних засідателів.

У ч.4. ст. 124 чинної Конституції України передбачено, що «Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних». У цьому положенні закладено логічну і водночас стилістичну суперечність, оскільки, з одного боку, проголошується безпосереднє здійснення правосуддя народом, а з іншого опосереднене – через народних засідателів і присяжних. Варто згадати, що безпосередня участь народу у судочинстві існувала у давні і середні віки, інколи на рівні територіальних громад. Зараз це неможливо, а тому участь народу у зазначених процесах здійснюється через його представників.

Перебудова економічного ладу України на ринкових засадах призвела до усунення з усіх видів процесу народних засідателів через проблематичність їх перебування за суддівським столом за рахунок як держави, так і підприємців. У серпні 2011 року їх було виключено навіть зі справ про тяжкі злочини, за які можна було б призначити довічне позбавлення волі.

Водночас дотепер не розв'язано питання щодо створення суду присяжних, який, на нашу думку, варто було б назвати «суд з участю присяжних», оскільки жодна справа не слухається тільки присяжними, без участі професійних суддів, незалежно від їх кількості і повноважень.

Для судового процесу з участю народних засідателів є властивим те, що всі питання, відповіді на які даються в заключній частині судового рішення, приймаються спільно головуючим і засідателями більшістю голосів. Ця система поширена у країнах континентальної Європи, в тому числі найвпливовіших, таких, як Німеччина, Франція та Італія. При цьому кількість засідателів під різними назвами (шефени, асизи тощо) значно пере-

вищує кількість професійних суддів. Її перевагою є те, що професійні судді, які є юристами високої кваліфікації, здатні навести своїм колегам – суддям з народу вагомі юридичні аргументи, а відтак застерегти їх від прийняття занадто емоційних рішень всупереч принципам верховенства права, справедливості і закону. Більше того, для розгляду справ у спеціалізованих судах за схемою: головуючий і два засідателі запрошуються непрофесіональні судді, які спеціально залучаються із числа осіб, які за характером своєї діяльності фахово розбираються у питаннях, які є предметом судового розгляду (педагогічні, соціальні працівники, підприємці, менеджери і профспілкові активісти тощо).

Саме таку практику участі представників народу потрібно запроваджувати в укра-

їнське судочинство, роблячи це поступово. в міру зростання правової свідомості і правової культури громадян України. При цьому немає істотного значення, як вони називатимуться: присяжними, засідателями чи якимось інакше.

Інша модель суду присяжних, за якою вони, беручи участь у розгляді кримінальних справ, перебирають на себе всю відповідальність за визнання підсудного винним чи невинуватим, користувалася і продовжує користуватися підтримкою осіб, в основному далеких від практичного судочинства і близьких до політики. Використання цієї системи є властивим для країн англо-американської правової сім'ї і, як не дивно, Російської Федерації. Можливо, з ностальгії за 1864 роком? Позитивні і негативні аспекти цієї моделі дуже влучно висвітлив народний депутат України, член Комітету з питань правосуддя В.Пилипенко у своїй публікації «Світлі і темні сторони суду присяжних» (Закон і бізнес, 2012, с. 10).

Не повторюючи аргументацію автора, висловимо власну точку зору неприйнятності цієї моделі для України, принаймні на сучасному етапі її розвитку.

Відомо, що для будь-якої особи, яка постійно чи тимчасово виконує функції держави, в тому числі і функцію судочинства, є наявність глибоких професійних знань у тій чи іншій сфері. Вирішення питань, які стосуються цих функцій, не можна віддавати на розсуд дилетантам.

Уявімо ситуацію, коли до поліклініки запрошуються кільканадцять людей з народу, і фахівець-лікар пропонує їм вислухати пацієнта, про його самопочуття, потім – пояснення його родичів, сусідів по палаті, медперсоналу, вивчити медичну документацію і в результаті встановити відсутність чи наявність хвороби, поставити діагноз, і прописати лікування! Очевидна маячня, скаже читач, і буде правий. Але як же треба зневажати правосуддя, щоб віддавати на відкуп, інколи в буквальному розумінні, «людям з народу» вирішення складних правових питань права і процесу, які сторіччями опрацьовували представники юридичної науки і практики?!

Проте запровадження зазначеної моделі суду присяжних в Україні вважаємо не лише принципово неприпустимим, але и недоцільним з таких причин:

- реальна можливість стороннього впливу на присяжних, в тому числі представників криміналітету, їх підкуп і погрози, які можуть вплинути на позицію присяжних;
- відсутність реальної відповідальності присяжних за свої рішення, можливість завжди сховатися за колективну думку інших, висловлену у вердикті;
- недостатній рівень правосвідомості і правової культури потенційних кандидатів у присяжні;
- організаційні, матеріально-технічні і фінансові труднощі, залучення участі присяжних у судочинстві.

Все це наводить на думку, що ідею запровадження в Україні англо-американської моделі суду присяжних слід відкласти надовго.

Проте крайністю можна вважали також встановлення вкрай невеликої кількості присяжних (трьох плюс двоє професійних суддів) у проєкті нового Кримінального процесуального кодексу України. Очевидно, це ж таки пов'язано з проблемами організаційного і фінансового порядку. З часом цю кількість можна було б збільшити.